

(ö. 1061/1650) ise başta Sivâsiler olmak üzere eleştirilerin odağında bütün tasavvufî grupların temsilcisi olmuştur.

Üstüvânî Mehmed Efendi (ö. 1072/1661)

Hayatı ve Eğitimi

Kaynaklarda ismi künyesi ile beraber Mehmed b. Ahmed b. Hüseyin b. Süleyman el-Üstüvânî ed-Dımaşkî el-Hanefî olarak geçen Üstüvânî,³¹⁴ 1017/1608 yılında Şam'da doğmuştur.³¹⁵

İlk eğitimini doğduğu yerdeki çeşitli âlimlerden tahsil ettikten sonra Dımaşk'ta dinî eğimine başlamıştır. Burada Ebu'l-Abbâs el-Mukrî'den hadis; Şemseddin el-Meydânî ve Ebu'l-Mekârim Necmü'l-Gâzzî (ö. 1061/1651) gibi dönemin önemli âlimlerinden fıkıh dersleri; Şeyh Abdurrahman el-İmadî ve Şeyh Abdül-lâtif el-Câlikî, Şeyh Ömer el-Kârî ve İmâm Yusuf b. Ebu'l-Feth'h'ten de Arapça dersleri ve makulât ilimlerini tahsil etmiştir. Akabinde ise tahsiline devam etmek için Kahire'ye seyahat eden Üstüvânî, burada da Burhân el-Lekânî ve Ebu'l-Ferec Nured-dîn Ali b. İbrahim b. Ahmed el-Halebî v. 1044/1635), Şeyh Abdurrahman el-Yemenî ve Şemsu'l-Bâbilî'den dinî sahada çeşitli dersler almıştır.³¹⁶ 1039/1629-30 senesinde memleketine dönen Üstüvânî, bir müddet burada ikamet edip dersler vermiştir.³¹⁷

Üstüvânî'nin hayatının dönüm noktası olarak kabul edebileceğimiz İstanbul'a gelişi ile ilgili kaynaklarda iki farklı rivayet mevcuttur. Birinci rivayete göre, Üstüvânî, Dımaşk'ta işlediği bir

314 Muhibbî, *Hulâsâtü'l-Eser fi Ayânî'l-Karnî'l-Hâdi Aşer*, I-IV, Beyrut, Dârü's-Sadr, t.y., c. III, s. 386.

315 Muhibbî, a.g.e., c. III, s. 388; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Sebül Yay., c. IV/I, s. 203. Doğum yılı hususunda bazı kaynaklarda farklı tarihler zikredilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Şeyhî, *Şakâik-ı Nu'mâniyye*, c. III, s. 558; Bağdath, a.g.e., c. II, s. 289.

316 Muhibbî, a.g.e., c. III, s. 386-387; Çavuşoğlu, a.g.t., s. 113.

317 Muhibbî, a.g.e., c. III, s. 387. Şeyhî bu tarihi 1030/1620 olarak nakletmektedir. Ancak Muhibbî'nin naklinin daha doğru olduğu kanaatindeyiz. Ayrıntılı bilgi için bkz: Şeyhî, *Şakâik-ı Nu'mâniyye*, c. III, s. 558.

cinayet sebebiyle yargınlanınca kısas cezasından kaçarak İstanbul'a yerleşme kararı almıştır.³¹⁸ Biz bu rivayetin iftira olabileceği kanaatindeyiz. Zira ileride de anlatılacağı üzere, kaynaklar Üstüvânî'nin İstanbul'da bir süre ikamet ettikten sonra 1063 ve 1067 yıllarında memleketi Dımaşk'a iki kere gittiğini ve ikinci gidişinde ise tamamen orada kaldığını nakleder. Oysa cinayet sebebiyle kısastan kaçan ve memleketini terk eden bir kimsenin buraya bir daha asla dönemeyeceği veya en azından uzun bir müddet dönemeyeceği muhakkaktır. Kaldı ki böyle bir suçu işleyen kimse; suçu işlediği devletin dârü'l-hilâfesi olan İstanbul'a kaçması mantık dışıdır. Zira işlenen suçun cezası olan kısasın İstanbul'da da verilmesi mümkündür.

Çoğunluğun zikrettiği ikinci rivayete göre ise, hocası Ebu'l-Mekârim Necmü'l-Gâzzî ile aralarında vuku bulan bir anlaşmazlık sebebiyle Dımaşk'tan ayrılıp Anadolu'ya yerleşme kararı almıştır. Anadolu'ya varmak için deniz yolunu tercih eden Üstüvânî, yolda Frenklere esir düşmüş ve fidye ödemek suretiyle kısa süre içerisinde esaretten kurtulup İstanbul'a ulaşmıştır.³¹⁹ İstanbul'a hangi tarihte vardığı, nereye yerleştiği ve geçimini nasıl sağladığı bilinmemektedir. Ancak İstanbul'a varınca Ayasofya Camii'nde bir direk dibinde dersler verdiği, hatta bu nedenle "Üstüvânî"³²⁰ olarak anıldığı ve burada verdiği derslerle meşhur olup kendisine görev tevdi edildiği kaynaklarda nakledilmektedir.³²¹

Nakledildiğine göre Üstüvânî'yi şöhretli kılan, Ayasofya Camii'ndeki sohbetleridir. Bu vaazlarında geniş bir halk kitlesi tara-

318 Naimâ, a.g.e., c. V, s. 2091; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/I, s. 359. Bu iddiayı eserin zikreden Naimânın Kadızâdelilerle ilgili birçok hususta tarafsız davranmadığı açıktır. Dolayısıyla ondan nakletmekte olduğumuz bilgilere temkinli yaklaşmaktayız.

319 Muhibbî, a.g.e., c. III, s. 387; Şeyhî, *Şakâik-ı Nu'mâniyye*, c. III, s. 558.

320 *Muhammed Raşid Akpınar, kendi çalışmasında kataloglarda "Üstüvânî" nisbesiyle anılan Muhammed Said el-Üstüvânî, Ahmed b. Muhammed el-Üstüvânî ve Ahmed el-Üstüvânî adında üç müellifin daha bulunduğunu zikretmektedir. Dolayısıyla Üstüvânî Mehmed Efendi'nin bu müelliflerle karıştırılmaması gerekmektedir. Geniş bilgi için bkz: Akpınar, a.g.t., s. 50.*

321 Şeyhî, *Şakâik-ı Nu'mâniyye*, c. III, s. 558.